Perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt minulta lausuntoa valtioneuvoston 31.3.2020 antamasta asetuksesta valmiuslain 87 §:ssä säädettyjen toimivaltuuksien käyttöönotosta (M 13/2020). Esitän lausuntonani kunnioittaen seuraavaa.

Valtioneuvosto totesi 16.3.2020 yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, että maassa vallitsevat valmiuslain 3 §:n 3 ja 5 kohdassa tarkoitetut poikkeusolot. Valtioneuvosto antoi 17.3.2020 valmiuslain 7 §:n nojalla valmiuslain 87 §:ssä säädettyjen toimivaltuuksien käyttöönotosta välittömästi (124/2020). Asetuksen voimassaolo päättyy 13.4.2020. Valmiuslain 87 §:n toimivaltuudet otettiin käyttöön terveydenhuollossa käytettävien lääkkeiden, tavaroiden ja palvelujen myynnin rajoittamisen osalta koko valtakunnan alueella. Valtioneuvosto on 31.3.2020 valmiuslain 8 §:n nojalla antamallaan asetuksella jatkanut näiden toimivaltuuksien sovellettavuutta 13.5.2020 asti. Jatkamisasetus on valmiuslain 8.2 §:n mukaan saatettava välittömästi eduskunnan käsiteltäväksi. Eduskunnan asiana on päättää, saako asetus jäädä voimaan vai onko se kumottava osittain tai kokonaan.

Valtioneuvosto on 31.3.2020 antanut jatkamisasetuksen ohella toisen asetuksen valmiuslain 87 §:ssä säädettyjen muiden kuin asetuksessa 124/2020 ja jatkamisasetuksessa tarkoitettujen toimivaltuuksien käyttöön otosta. Asetuksen 3 §:n mukaan se tulee voimaan 14.4.2020 ja on voimassa 13.5.2020 asti. Asetus on annettu valmiuslain 6 §:n nojalla. Tämän pykälän 3 momentin mukaan käyttöönottoasetus on välittömästi saatettava eduskunnan käsiteltäväksi, ja eduskunnan asiana on päättää, saako asetus jäädä voimaan vai onko se kumottava osittain tai kokonaan ja onko se voimassa säädetyn vai sitä lyhyemmän ajan.

Valmiuslain 87 §:n mukaan sosiaali- ja terveysministeriö voi väestön terveydenhuollon turvaamiseksi muun muassa lain 3 §:n 5 kohdassa tarkoitetussa poikkeusolossa velvoittaa lääketehtaan,

lääketukkukaupan, apteekkiliikkeen harjoittamiseen oikeutetun sekä sellaisen yhteisön ja yksityisen elinkeinonharjoittajan, joka toimittaa terveydenhuollossa käytettäviä tavaroita tai palveluja taikka muuten toimii terveydenhuollon alalla:

1) laajentamaan tai muuttamaan toimintaansa;

2) siirtämään toimintansa kokonaan tai osaksi oman toimialueensa tai sijaintipaikkansa ulkopuolelle taikka järjestämään toimintaa myös toimialueensa ulkopuolella.

Valmiuslain systematiikasta ilmenee, että 87 §:ssä terveydenhuollon alalla toimivilla elinkeinonharjoittajilla tarkoitetaan muita kuin sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköitä yllä pitäviä elinkeinonharjoittajia. Tässä valmiuslain pykälässä tarkoitettujen toimivaltuuksien soveltamisala ei kuitenkaan ole täysin selvä. Asetuksen perustelumuistiossa painotetaan lääkkeiden ja hoitotarvikkeiden saatavuutta. Ilmeistä kuitenkin on, että 87 §:n 1 kohta mahdollistaa myös laaja-alaisemmat toimenpiteet.

Valtioneuvoston perustelumuistiossa on kuvattu niitä muita kuin asetuksen 124/2020 mahdollistamia toimenpiteitä, joihin 1) kohta antaisi toimivaltuuden. Muistiossa viitataan sosiaali-ja terveysministeriön päätökseen VN/6322/2020, jossa määrätään apteekkiliikkeen harjoittamiseen oikeutetun velvoitteesta ottaa käyttöön toimintamalleja, jotka vähentävät asiakkaiden ja apteekin henkilökunnan altistumista covid 19 –virukselle. Muistion mukaan ”tällaisten toimintamallien tarkoituksena on erityisesti turvata sitä, että lääkkeet voidaan toimittaa kotiin tai muuten asiakkaan luo”. Edelleen muistiossa todetaan, että ”käytännössä valmiuslain 87 §:n 1 kohdan mukaisten toimivaltuuksien käyttöönotolla luotaisiin tällaisille määräyksille entistä vahvempi juridinen pohja”. Apteekkeja voitaisiin velvoittaa yhteistoimintaan lääkkeiden tai hoitotarvikkeiden jakelussa, jos se on välttämätöntä lääkkeiden tai tarvikkeidensaatavuuden turvaamiseksi. Valmiuslain 87 §:n 2 kohdan mukaisista toimivaltuuksista muistiossa todetaan yhteenvetona, että ”ainakaan tällä hetkellä ei ole tiedossa tarvetta ohjata toiminnanharjoittajien toiminta-alueita tai sijaintipaikkoja” ja että ”täten 87 §:n 2 momentin mukaisia toimivaltuuksia ei ehdoteta otettavaksi käyttöön”.

Asetuksen perustelut eivät ole välttämättömyysvaatimuksen kannalta kaikilta osin vakuuttavia. Perusteluissa mainittu sosiaali- ja terveysministeriön päätös VN/6322/2020 viittaa siihen, että ministeriö olisi katsonut sillä olevan jo muunkin lainsäädännön nojalla toimivaltaa velvoittaa apteekkeja muuttamaan toimintamallejaan. ”Entistä vahvemman juridisen pohjan” luominen tällaisille määräyksille ei ole asianmukainen perustelu valmiuslain 87 §:n 1 kohdan mukaisten

toimivaltuuksien laajennetulle käyttöönotolle. Toinen kysymys, jonka perustelumuistio jättää avoimeksi ja johon valiokunnan on nähdäkseni niin ikään pyrittävä saamaan lisäselvitystä valtioneuvoston edustajilta, on asetuksen voimaantulo 14.4.2020. Jos toimivaltuuksien laajennettu käyttöönotto on perusteltua välttämättömyysvaatimuksen kannalta, miksi tämä perustelu ajankohtaistuu vasta ja juuri 14.4.?

Sysmässä 31.1.2020

Kaarlo Tuori